

PARLAMENT DE CATALUNYA

PARLAMENT DE CATALUNYA	Secretaria General
REGISTRE GENERAL	
12 DES. 2023	
ENTRADA NÚM.	117544
N. T.	/13

A LA MESA DE LA COMISSIÓ DE JUSTÍCIA

343-00154/13
CJ

APORTACIÓ ESCRITA DE LA COORDINADORA DE PROFESIONALES POR LA PREVENCIÓN DE ABUSOS AMB RELACIÓ AL PROJECTE DE LLEI D'ACTUALITZACIÓ, INCORPORACIÓ I MODIFICACIÓ DE DETERMINATS ARTICLES DEL CODI CIVIL DE CATALUNYA (TRAM. 343-00154/13).

La present aportació es presenta com a complement del treball iniciat des la Coordinadora de Profesionales por la Prevención de Abusos (CoPPA), juntament amb INTERcids, Operadors Jurídics pels Animals i la Fundació Franz Weber (FFW), que van comparèixer en ponència davant aquesta Comissió de Justícia el passat 11 d'octubre del 2023, com a continuació de l'antecedent d'al·legacions presentades el 5 d'agost del 2021, gran part de les quals, després d'un treball explicatiu i de seguiment, ja han estat incorporades al text del Projecte de Llei d'actualització, incorporació i modificació de determinats articles del Codi Civil de Catalunya (TRAM. 343-00154/13), tal com es pot veure al document presentat prèviament a les compareixences orals i que aquí adjuntem com a ANNEX I.

I.- INTRODUCCIÓ.

Amb la present aportació es pretén incidir en el marge de millora d'alguns preceptes del nostre Codi Civil sotmesos a revisió, tenint en compte l'esperit de la reforma en el reconeixement de la importància de les relacions entre les persones i els seus animals, i la necessitat d'oferir, per tant, una regulació eficient a determinades situacions que els afecten en l'àmbit del dret privat (família i successions) com a la voluntat de resoldre possibles imprecisions en les definicions (naturalesa dels animals) i donar una correcta dimensió a les indemnitzacions (dany moral).

A l'ANNEX I que acompanyem, apareix la nostra proposta íntegra que, sobre les matèries descrites, afectarien a l'exposició de motius, a l'estructura i continguts i finalment a l'articulat del Projecte.

II.- MORT I PÈRDUA SOBREVINGUDA DE LA CAPACITAT: NECESSITAT DE RESOLDRE PROVISIONALMENT EL DESTÍ DE L'ANIMAL QUE DEPÈN DE LA PERSONA.

Atesa la vinculació emocional de les persones amb els seus animals, i al patiment que se sent per ells quan alguna cosa afecta a la seva salut (malaltia, procés de convalescència, accident...) o quan està en risc la seva seguretat davant un futur incert si no podrem fer-nos càrrec d'ells, cal atendre específicament a la preocupació per quan arribi el moment definitiu en què, per mort, el destí dels nostres animals haurà de continuar sense nosaltres. El mateix problema se'ns presenta per al cas que entrem en un estat vegetatiu -irreversible o no- i als supòsits de pèrdua de la capacitat per governar-nos.

En matèria successòria, el problema s'ha resolt en part, amb la inclusió de la nostra proposta sobre la disposició dels animals per testament per tal de poder especificar expressament quin ha de ser el seu destí. Però resta pendent trobar una solució més immediata, per al període que va des de la mort de la persona fins que arriba el moment d'obrir testament, que com a mínim trigarà 15 dies, interval en què l'animal del causant pot quedar desemparat: pensem en casos d'animals que es troben sols a l'habitatge on no hi viu ningú més, o que hi conviuen amb altres membres de la família però que no volen fer-se'n càrrec i es desfan d'ell sense saber encara quin hauria de ser el seu destí establert al testament, o supòsits en què el causant i l'animal conviuen amb alguna persona menor d'edat o amb discapacitat, que per si mateixa tampoc es podrà fer càrrec de l'animal en tant que necessitaran resoldre també el seu propi destí, o senzillament quan es convivia amb algú que si pot fer-se'n càrrec de l'animal però a qui potser el causant no hauria pensat mai deixar-li a l'animal per desconfiança o mala relació.

Donant resposta a tot el ventall de situacions previsible en aquest context, hem proposat ampliar el contingut del document de voluntats anticipades, de manera que entre les disposicions sobre el nostre propi cos, i la designació de la persona que ha de prendre les decisions en el nostre nom, es puguin deixar també amb caràcter de provisionals, les instruccions relatives a l'animal que el causant consideri necessàries: qui se n'ha de fer càrrec durant la situació d'immediatesa i aquelles circumstàncies que, al seu cas, s'hagin de tenir en compte (per exemple, si l'animal pren medicació o té necessitats especials). La persona nomenada per a la presa de decisions, rebria tota la informació continguda al document de voluntats anticipades de mans del personal mèdic, com fins ara, sense que

això pugui suposar una càrrega addicional de feina per al personal sanitari, que seguirà tenint la mateixa funció de trasllat del contingut del document.

La concreció d'aquesta proposta es troba a la pàgina 8 de l'ANNEX I, i consisteix en afegir un apartat 6 a l'article 212-3 amb la següent previsió: *"Si la persona té animals al seu càrrec poden constar en el document les previsions respecte qui s'ha de fer càrrec dels mateixos, i si s'escau, els recursos associats"*.

El mateix risc de desemparament que venim descrivint, es dona en els casos de pèrdua sobreenvenuda de la capacitat de les persones que, tenint animals, deixen de poder fer-se'n càrrec d'ells, de manera que actualment a la pràctica queden a la sort del que faran els familiars -si n'hi han- o a la intervenció dels serveis socials i el destí pot ser la fredor d'una gossera municipal, quan si poguéssim decidir prèviament, tindríem l'opció de designar aquella persona o entitat de la nostra confiança amb qui volem es quedi el nostre animal.

És per això que proposem, en l'atorgament de poders per al cas de pèrdua sobreenvenuda de capacitat, el reconeixement de la possibilitat de deixar a la persona designada com a administradora aquelles indicacions relatives a la salvaguarda de l'animal del poderdant, proposta que concretem al foli 9 de l'ANNEX I, afegint una frase al final de l'apartat 1 de l'article 222-2 del tenor literal: *"incloent la destinació i tinença dels animals que estiguin al seu càrrec o dels que tingui la titularitat"*.

III.- NECESSITAT D'INSCRIPCIÓ REGISTRAL DE LES DECISIONS RELATIVES ALS ANIMALS ALS PROCESSOS DE FAMÍLIA.

Essent inqüestionable que els animals són considerats un més de la família, alhora que ja ha estat reconeguda la seva condició com a éssers que senten, el Projecte fa un avenç important en incorporar la nostra proposta relativa a la decisió sobre el règim de convivència dels animals de la família i de les càrregues associades, atenent tant a l'interès dels membres de la família com del benestar dels animals.

No obstant, com que tant la tinença d'animals com el seu benestar són objecte d'una àmplia regulació no tan sols civil, sinó penal i administrativa, esdevé necessari que qualsevol decisió

judicial relativa a la tinença, titularitat o règim de convivència pugui ser oposable a tercers, i això implica, indefectiblement, obrir el pas a la inscripció al registre corresponent.

Es tracta, en definitiva, d'unificar el criteri d'inscripció de totes les decisions judicials relatives al divorci o a la separació que són susceptibles d'inscripció a algun registre -registre civil, de la propietat...-, per tal de donar-hi plena eficàcia davant de tercers i alhora garantir el principi de seguretat jurídica per a totes les parts.

La concreció d'aquesta proposta es troba a les pàgines 10 i 11 de l'ANNEX I, i afecta als articles 233-2 i 233-4 en el sentit de què a continuació de les decisions preses sobre l'animal s'inclogui la corresponent inscripció registral. S'afegiria una frase al final de l'apartat 5 de l'article 233-2 en aquest sentit: "*fent-ho constar en el corresponent registre d'identificació dels animals*", i la mateixa previsió al final de l'apartat 2 de l'article 233-4: "*circumstància que es farà constar en el corresponent registre*".

Aquesta modificació comportaria, per coherència normativa, la revisió també dels preceptes relatius al registre d'animals de companyia del Decret Legislatiu 2/2008, del Text refós de la Llei de Protecció dels Animals, que hem tingut en compte i es pot veure al foli 19 de l'ANNEX I, per tal d'incorporar un punt 10 a l'article 14 amb la següent redacció: "*Essent ferma la resolució judicial de divorci, separació o qualsevol altre que estableixi la titularitat d'un animal, l'autoritat judicial remetrà ofici al Registre general d'animals de companyia per tal de fer efectiu l'assentament oportú al registre.*"

IV.- AFECTACIÓ DELS SUPÒSITS DE MALTRACTAMENT ANIMAL AL RÈGIM DE VISITES I SISTEMA D'ATRIBUCIÓ DE LA GUARDA I CUSTÒDIA DELS MENORS.

En aquest àmbit, partim de què el respecte a l'interès superior del menor és un principi imperatiu al nostre ordenament jurídic. Els articles 9.1 i 9.3, en relació amb l'article 18.1.1 de la Convenció dels Drets del Nen del 1989, i l'article 3 del Conveni de les Nacions Unides sobre Drets del Nen estableixen com a primordial la consideració de l'interès del menor, la Carta Europea de Drets del Nen de 1992 estableix com a essencial la salvaguarda dels interessos del nen, i l'article 2 de la LO 8/2015 de 22 de juliol de Modificació del Sistema de protecció a la infància i la adolescència estableixen que la vida i desenvolupament del menor

s'ha de garantir en un entorn lliure de violència, donant prioritat a l'interès del menor sobre qualsevol altre interès legítim que pogués concórrer.

La Sentència de la Sala Primera del Tribunal Suprem, de 31 de juliol del 2009 (Rec. 247/2007) assenyala, en el mateix sentit, que l'interès superior del menor es constitueix com a marc fonamental per a decidir en tots aquells casos que estan en joc als Tribunals sobre situacions que afecten a menors, atorgant-hi un plus de protecció amb caràcter d'ordre públic i prevalent davant de qualsevol altre interès o dret, fins i tot fonamental, que pogués entrar en conflicte amb l'interès del menor.

Aquest esperit de protecció superior va exercir la seva influència, al costat de la necessitat de protecció de la dona en els supòsits de violència vicaria, en la modificació de l'article 233-11 (junt a d'altres preceptes) duta a terme pel Decret Llei 26/2021, de Modificació del Llibre Segon del Codi Civil de Catalunya, sobre els criteris per a determinar el règim de visites i per exercir la guarda i custòdia, determinant que " 233-11.3.- *En interès dels fills, no es pot atribuir la guarda al progenitor ni es pot establir cap règim d'estades, comunicació o relació, o si existeixen s'han de suspendre, quan hi hagi indicis fonamentats que ha comès actes de violència familiar o masclista. Tampoc es pot atribuir la guarda al progenitor, ni es pot establir cap règim d'estades, comunicació o relació, o si existeixen s'han de suspendre, mentre es trobi incurs en un procés penal iniciat per atemptar contra la vida, la integritat física, la llibertat, la integritat moral o la llibertat i la indemnitat sexual de l'altre progenitor o dels seus fills o filles, o estigui en presó per aquests delictes i mentre no s'extingeixi la responsabilitat penal*".

Veiem com, aquest precedent, feia cedir el principi de seguretat jurídica davant l'interès superior del menor, que es constitueix com prevalent per sobre de qualsevol altre dret tot i que sigui fonamental.

Ara, el text del Projecte en la nova redacció amplia el mateix precepte, seguint la nostra proposta d'incloure el maltractament als animals entre les qüestions a tenir en compte per a la determinació del règim de visites o l'exercici de la guarda i custòdia, de manera que s'afegeix "*l'existència de sentència ferma per delictes contra els animals amb els que els fills convisquin o formin part del seu àmbit familiar*". No obstant, trobem aquesta previsió insuficient en quant a la seva dubtosa eficàcia i estret abast.

El requisit d'existència de sentència ferma per delictes contra els animals pot deixar sense cobertura situacions de perill, de manera que la norma o esperit de la reforma quedin sense efecte pràctic. Cal tenir en compte que, des de que s'inicia un procediment penal fins que hi ha sentència ferma, poder transcórrer entre 2-3 anys de mitjana (de vegades més), de manera que en el moment immediat en què sigui necessària l'aplicació de la norma no es podrà fer efectiva la protecció del menor, que es pot veure obligat a conviure o a tenir visites amb el progenitor que estigui investigat per delictes contra els seus animals, el que se'ns dubte comporta no només una situació de perill per al menor -atesa la constatació de la perillositat dels què atempten contra els animals envers la proximitat a la comissió de delictes contra les persones- sinó una forma de violència psicològica per al nen o nena que ha de suportar la situació de tenir contacte amb el progenitor que li hagi ocasionat un mal a través del maltractament als animals, pel sol fet de no haver encara sentència ferma.

Per la mateixa raó que als casos de violència masclista o atemptat contra l'altre progenitor no s'està exigint l'existència de sentència condemnatòria ferma, tampoc resulta adient exigir-la als casos de violència contra els animals, en tant que en tota aquesta esfera el principi de seguretat jurídica de la persona investigada té que cedir davant la necessitat de preservar el superior interès del menor.

La Llei 17/2021, de 15 de desembre, de modificació del Codi Civil, la Llei Hipotecària i la Llei d'Enjudiciament Civil, sobre el règim jurídic dels animals, ja ha inclòs al dret civil espanyol una previsió similar relativa als animals, sense la necessitat de sentència ferma.

La nostra proposta, que es concreta a les pàgines 11 i 12 de l'ANNEX I, pretén unificar la coherència de tot el precepte introduint un darrer paràgraf a l'art. 233-11.3 amb aquesta previsió: *"En el mateix sentit, tampoc es pot atribuir la guarda al progenitor, ni es pot establir cap règim d'estades, comunicació o relació, o si existeixen s'han de suspendre, mentre es trobi incurs en un procés penal iniciat per delictes contra els animals amb els que els fills convisquin o formin part del seu àmbit familiar, o per amenaça de causar-los, i mentre no s'extingeixi la responsabilitat penal"*.

En reforç de la nostra proposta, cal recordar que el Conveni d'Istanbul proclama el dret a una infància lliure de danys psicològics, i en aquest extrem s'ha de tenir en compte que nombrosos estudis assenyalen que el maltractament animal forma part d'un sistema coercitiu que afecta especialment a persones en situació de vulnerabilitat en l'àmbit familiar,

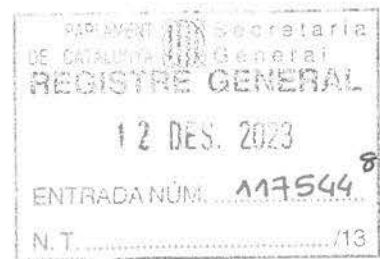
com ho són els menors, que davant aquests episodis poden sentir angonya, patiment per l'animal, por, etc., sense perdre de vista que alhora el maltractament animal és un indicador de perillositat en termes científics.

En aquest sentit, cal fer referència a que estudis de diverses disciplines han detallat diverses situacions on els casos de maltractament animal poden ser un indicador de la violència de gènere a l'àmbit de la parella i de la família, essent una tàctica de coerció i control manifest (Alleyne & Parfitt, 2019).

D'altra banda, es important destacar també què, la literatura científica ha indicat que hi ha una associació entre conductes de maltractament animal i maltractament físic infantil i psicològic infantil. Per exemple, un dels estudis que es van dur a terme va trobar casos de maltractament animal al 80% de les llars on s'havien identificat maltractament físic infantil (Deviney et al., 1983). O, a l'estudi de DeGue, S., & DiLillo, D. (2009), on van trobar que el maltractament animal pot ser un indicatiu de violència a la família o a la llar, conclouent que la detecció del maltractament animal pot ser un millor predictor de la violència de parella i maltractament infantil. així mateix, un estudi recent que es va dur a terme a Noruega amb 9240 adolescents d'entre dotze i setze anys, va constatar que aquells menors que havien patit maltractament psicològic infantil i/o maltractament físic infantil tenien moltes més probabilitats d'estar exposats al maltractament animal per un progenitor o una persona adulta a la seva llar (Muri et al., 2022). De fet, el 77,3% dels menors exposats al maltractament animal per part d'un adult de la llar, van patir maltractament psicològic per part d'un progenitor, incloent reiterades humiliacions i amenaces. I, aproximadament un terç dels menors amb experiències de maltractament animal, també havien estat testimonis de maltractaments envers als seus germans i germanes; mentre que al grup que no havia estat exposat al maltractament animal, només el 6% va indicar haver estat testimoni.

V.- MALTRACTAMENT ANIMAL COM A CAUSA DE DESHERETAMENT.

Les causes de desheretament estan previstes per tal d'evitar que un hereu rebi la seva part de la legítima quan ha comés faltes importants envers el testador. Dins d'aquesta enumeració tancada, proposem que sigui inclosa la causa relativa al maltractament de l'animal del causant, tenint en compte el vincle emocional que lliga a les persones amb els seus animals, considerats amb efectes cada vegada més extensius com un membre més de

la família, fins i tot com a tals aquesta Reforma ja reconeix la necessitat de pronunciar-se sobre el seu destí o règim d'estades als supòsits de divorci i crisi de parella.

Quan un animal de la família mor o pateix en la seva salut per qualsevol causa (malaltia, accident, agressió...) provoca una situació de preocupació i angonya, pels vincles afectius que les persones desenvolupen cap a ells. Precisament, el fet que un hereu atempti contra la vida o la integritat de l'animal la persona testadora, pel malestar que pot provocar al propietari de l'animal, considerem que té que preveure's com a una causa autònoma de desheretament.

Actualment, està reconegut el maltractament psicològic com a causa de desheretament, no obstant, tot i que el maltractament animal podria en certa manera assimilar-se a un supòsit de maltractament psicològic, no sembla que a la pràctica aquesta causa pogués realment abastar-la, per la dificultat de prova que suposaria el fet d'acreditar que el testador va patir maltractament psicològic a partir d'un maltractament animal, incrementant el grau de litigiositat en possibilitats d'impugnació de la causa de desheretament.

En canvi, fent constar la causa de manera independent i vinculant a que existeixi una sanció penal o administrativa que hagi constatat aquest maltractament als animals, estem preveient una causa provada que no pot ser contradita.

La concreció de la nostra proposta es troba a les pàgines 14 i 15 de l'ANNEX I, afegint a l'article 451-17.2 una lletra f) amb la següent dicció: "*f) El maltractament dels animals de la persona causant o amb qui convisqui aquesta*".

Si bé els fonaments vindrien a ser similars als de la inclusió del maltractament psicològic, la causa de desheretament per maltractament animal presenta aquestes peculiaritats que justifiquen la seva previsió independent.

VI.- CONSIDERACIONS ESPECÍFIQUES SOBRE ELS ANIMALS.

La Reforma reconeix als animals com a éssers vius dotats de sensibilitat física i psíquica que han de ser cuidats conforme aquesta condició i a la seva espècie i natural destinació. L'experiència en la pràctica jurídica ens recorda que els conceptes jurídics indeterminats

obren grans vies interpretatives, sovint contradictòries, que incrementen la litigiositat i arriben a generar resolucions judicials antagòniques i fent trontollar el principi de seguretat jurídica.

Si plantegéssim a una mostra de població de diferents procedències i edats la pregunta: *Quina es la natural destinació d'un ésser viu dotat de sensibilitat física i psíquica?* segurament n'obtindríem respostes ben dispars. Encara més, si plantegéssim la pregunta concretament sobre determinats animals a aquesta mateixa mostra de població: *Quina és la natural destinació d'un gos? quina la d'un cavall? i la d'un ocell?* les respostes a més presentarien discrepàncies en funció dels condicionants socioculturals i ideològics de cada persona: alguns concebran el gos com a animal de família, altres com un ajut en el treball amb el ramat, altres com a una eina per a la guia de persones invidents... ; sobre el cavall hi haurà qui ens dirà que han de pastar lliures per després servir a la producció de carn, altres diran que el destí del cavall és l'equitació, d'altres que els hem de deixar lliures d'activitats per als humans...; respecte dels ocells segurament les opinions també seran dispars, que han de volar lliures, que han de servir com a mascotes també a les llars per poder escoltar el seu cant, o que alguns són espècies invasores i cal eradicar-los... Així podríem seguir enumerant probabilitats de "naturals destinacions" dels animals.

Per aquesta raó, la concreció de la nostra proposta, que es troba al foli 17 de l'ANNEX I, seria eliminar la menció a la "natural destinació" que figura a l'apartat 1 de l'article 511-3, entenent que la resta del precepte ja explica amb prou concreció quins han de ser els criteris per a tractar als animals *"són éssers vius amb sensibilitat física i psíquica que han de ser cuidats i tractats conforme aquesta condició i a la seva espècie. S'ha de procurar el benestar animal."*

Dins del mateix precepte, seria oportú completar la previsió relativa als animals establint el dret a la reparació pel dany moral per als casos en què essent lesionats acabin morint o amb afectacions greus a la salut física o psíquica, fent extensiu aquest dret no sols al propietari de l'animal, sinó a les persones que hi convisquin amb ell, això seguint un criteri de justícia, en tant que els vincles afectius de les persones envers els animals amb els què comparteixen la vida es generen amb independència de la titularitat, i per tant, no sols patirà pel menyscapse sobre aquell animal qui el tingui inscrit al seu nom, sinó la resta de persones del nucli familiar que l'estimen.

PARLAMENT DE CATALUNYA	Secretaria General
REGISTRE GENERAL	
12 DES. 2023	
ENTRADA NÚM.	117544 ¹⁰
N. T.	/13

La concreció de la nostra proposta es troba a la pàgina 17 de l'ANNEX I, consistent en afegir un apartat 4 a l'article 511-3 amb el següent redactat: *"En el cas que la lesió a un animal de companyia hagi provocat la seva mort o un menyscabament greu de la seva salut física o psíquica, tant el seu propietari com els que convisin amb l'animal tenen dret a una indemnització que compregui la reparació de dany moral causat"*.

VII.- NECESSITAT DE REVISIÓ DEL SANEJAMENT EN EL NEGOCI DE LA COMPRA VENDA D'ANIMALS.

L'avenç en el paradigma normatiu que suposa aquesta Reforma en la seva consideració envers els animals, en tant que els allunya del tractament dels bens mobles i els situa no sols com a éssers vius dotats de sensibilitat física i psíquica, sinó com a integrants de les famílies, fa necessària una revisió de les conseqüències del negoci jurídic de la compra venda, dins del Llibre Sisè.

Qualsevol bé moble que comprem es pot canviar sense problemes si presenta un defecte, però aquest tractament difícilment pot ser predicable sobre éssers que sabem estan dotats de sensibilitat, que en poc temps ja hauran desenvolupat vincles d'afecte sobre els membres de la família humana a la que hagin entrat, i sobre els què també les persones ja hagin establert aquests sentiments d'estima recíproca.

Tenint en compte aquesta realitat, la solució de canviar un animal per un altre quan presenta algun problema de salut, sense més, ja no es presenta com èticament acceptable ni ajustada a l'avenç legislatiu que es prepara, menys encara quan sovint, els problemes de salut que presenta un animal venut poden ser deguts a una mala atenció a l'establiment de cria o al local de venda.

Així, quan per qualsevol motiu procedeixi la resolució de la venda, considerem que no es pot obligar al comprador a la devolució i substitució sense més, sinó que el venedor ha d'assumir la seva responsabilitat si el comprador escull aquesta opció i prefereix ser rescablat amb càrrec al venedor de les despeses que corresponguin pel tractament veterinari per a la sanitat de l'animal o per a l'estabilització dels símptomes de la malaltia que presenti, sempre que la causa sigui anterior a la compra.

En aquest sentit, la nostra proposta que es troba a la pàgina 18 de l'ANNEX I, es concretaria en l'addició d'un punt 6 a l'article 621-37 amb la previsió expressa per a aquests supòsits: *"6. El venedor d'un animal respon davant el comprador per l'incompliment dels seus deures d'assistència veterinària i cures necessàries per garantir la seva salut i benestar, si l'animal pateix una lesió, malaltia o alteració significativa de la conducta que té origen anterior a la venda. També respon del sanejament pels vicis o defectes ocults de l'animal. Quan per qualsevol motiu procedís la resolució de la venda, el comprador no podrà ser obligat a la devolució o substitució de l'animal per a percebre la indemnització".*

Aquesta regulació es presenta com a especialment necessària si tenim en compte que, en l'actualitat, quan es retornen animals amb algun problema de salut, aquests en comptes de ser tractats són directament sacrificats per no generar despesa, tot i que presentin malalties tractables i curables, o cròniques però amb les què mitjançant tractament es pot garantir una bona qualitat de vida. Al respecte, cal recordar que el Decret Legislatiu 2/2008, del Text Refós de la Llei de Protecció dels Animals, prohibeix de manera expressa el seu sacrifici llevat de motius humanitaris per malalties incurables, i actualment en els supòsits que plantegem, això s'està vulnerant.

VIII.- MATERIAL DE CONSULTA I BIBLIOGRAFIA.

Alleyne E., & Parfitt C. (2019). Adult-perpetrated animal abuse: A systematic literature review. *Trauma, Violence, and Abuse*, 20(3), 344-357.

Cassidy, J., & Shaver, P.R. (1999). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*, second edition. New York: Guilford Press.

Cerdeira Bravo de Mansilla, G. (2022). Un nuevo derecho civil para los animales. *Comentarios a la Ley 17/2021*, de 15 de diciembre. Editorial Reus.

CoPPA (2020). El vínculo humano-animal: realidad e implicaciones de la relación entre seres humanos y animales de compañía (CoPPA D17-DMRC, 09/20).

DeGue, S., & DiLillo, D. (2009). Is animal cruelty a "red flag" for family violence?: Investigating co-occurring violence toward children, partners, and pets. *Journal of Interpersonal Violence*,

24(6), 1036–1056.

DeViney, E., Dickert, J., & Lockwood, R. (1983). The care of pets within child abusing families. *International Journal for the Study of Animal Problems*, 4(4), 321–329.

Esteve, M. (2020). Resumen de la literatura científica sobre el vínculo entre maltrato animal y violencia de pareja y doméstica: Relevancia para la protección de la mujer. (CoPPA. Esteve. D16- VD&VF/MA, 07/2020).

Fatjó, J. & Calvo, P. (2014). II Análisis Científico del Vínculo entre las personas y los animales de compañía: resumen de resultados. *Fundación Affinity*.

Muri, K., Augusti, E.-M., Bjørnholt, M., & Hafstad, G. S. (2022). Childhood Experiences of Companion Animal Abuse and its Co-Occurrence with Domestic Abuse: Evidence from a National Youth Survey in Norway. *Journal of Interpersonal Violence*, 0(0) 1–20.^[17]_[SEP]

Raduà Hostench, J.M (2019). El maltractament psicològic com a causa de desheretament. *Revista Catalana de Dret Privat*, [en línia], (21), 235-239.

Servet, M. V. (2002). El maltrato a los animales en el contexto de la violencia de género a raíz de la Ley 17/2021, de 15 de diciembre. *Diario La Ley*, nº 10000.

Vila, M. (2021). La relación humano-animal: implicaciones en los procedimientos judiciales, Cátedra Animales y Sociedad. 16/07/2021. Universidad Rey Juan Carlos.

Data: 10 de desembre del 2023

Coordinadora de Profesionales por la Prevención de Abusos (CoPPA)
En nom del Departament Jurídic de CoPPA,

Cristina Bécares Mendiola
Advocada, equip jurídic de CoPPA